

112 Наукові записки № 40. Літературознавство
що Тараса Шевченка-Грушівського хрестив о. Олексій Базаринський у греко-католицькій церкві 1814 року.

Ліричний герой погодився б і на неправду (чарівник, волхв, що пророкує, має на це право): «Стань же братом, хоч одури. / Скажи, що робити: / Чи молитись, чи журитись, / Чи тім'я розбити?!» Композиція, сюжетна вибудова не завершується відкритим фіналом і ніби розпачливим вигуком героя. У екстатичному зойку страждаючої душі першою константою зазначено молитву. Тому в цілому є підстава назвати цей знаковий твір Шевченка – «Шлях до Бога». Отже цілісність структури логічно завершується світоглядним висновком.

Література:

Костенко Л. Вибране. / Ліна Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.; Краснова Л. Поетика Ліни Костенко. Посібник зі спецкурсу: українська література, теорія літератури. / Людмила Краснова. – Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2001. – 190 с.; 3. Кухаренко О.А. Інтерпретація тексту. / О. А. Кухаренко. – М.: Просвещение.– 1988. – 192 с.; Радченко О. Іманентна поетика Еміля Штайгера в контексті проблематики сучасного літературознавства. – АКД. / Олег Радченко. – Дрогобич. – 2010. – 20 с.; Шевченко Т. Зібр. творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837 – 1847. / Тарас Шевченко. – 784 с.

Рецензенти: Куца О.П., проф. (Тернопіль)
Передрій С.М., доц. (Київ)

Людмила Краснова, проф. (Дрогобич)

УДК 821.2

ББК 83.3 (4УКР)

Іманентний аналіз «N.N.». (Така, як ти, колись лілея...) Тараса Шевченка

Пропонуємо іманентні спроби аналізу та інтерпретації окремих поезій Шевченка розглядом чудової ліричної мініатюри, в якій можна зустріти все, що формує стиль митця, його авторську неповторність – текст із загадковим заголовком «N.N.».

Авторська хронотопна позначка певною мірою дає нам право злегка торкнутися біографії, лише злегка (за умовами

іманентної методики – не слід цього робити). Ще не старий роками, але проживши, страждаючи, віка, поет, його ліричний герой – зберіг свіжість почуттів, сакральний погляд на історію, вдячність Богові за можливість спостерігати красу дівочу, красу земну, за збережену пам'ять, за здатність – не засуджувати й прощати. Молитовність цього твору – щира й екстатична, проте й неоднозначна. Зіткнулися в межах невеликого інтерпретаційного поля два вигуки, два звертання до Бога, до Всевишнього, два контрастуючих між собою звертання. Що таке «Крий Боже!» – звичайний вигук, вживання імені Божого всує, як «Слава Богу» – найшовся гудзик». Чи це певне благання, мольба до Всевишнього. Це антимолитовний зойк. Ці два звертання – сакральна антитеза.

Сергій Аверинцев закликав не вживати імені Господа всує, сучасною мовою закликав, бо і сам був дуже обережним. Звертаючись до тих, хто хотів писати духовні вірші, Аверинцев застерігав: поет повинен докласти зусиль до того, щоб його поезія невідривно і прямо дивувалася перед собою, на світло, на святиню, більше вже не озираючись на автора [Аверинцев 2001, 6: 6].

Чи писав Шевченко духовні вірші? Ми б сказали: писав під знаком духовності про земне. У поезії «N.N. Така, як ти, колись лілея» все про духовне, про божественне, сакральне: і сюжет сам по собі, і звертання до Всевишнього, розмова з ним як з найближчою людиною, а за цим – люди, які варті уваги, і вона «Веселий рай / Пошли їй, Господи, подай! / Подай їй долю на сім світі / І більш нічого не давай. / Та не бери її весною / В свій рай небесний, не бери, / А дай своєю красою / Надивуватись на землі».

До найзначніших стильових прикмет авторської манери Шевченка (екстатичність, амбівалентність, наскрізність домінант) належать народпопсісенні витоки, беззастережна щирість. Слід додати й таку всеохопну рису, як сакральний універсалізм у численних його виявах. У поезії «N.N. Така, як ти, колись лілея...» – це молитовність у протиставленні соціальному змісту, це і вічна антагоністичність добра і зла. Така антитеза формує Шевченків погляд на світ, це і ствердження добра і застереження проти зла. В тексті антитеза набирає абсолютних беззастережних полярних виявів: Богоматір і кайдани, Сибір. Добро має божественне джерело, а зло чинять люди: «Адже, коли з'являються серед людей

злі, то проявляють вони себе через вчинки, що несуть горе оточуючим. Не випадково, до речі, така трансформація біблійного тексту зустрічається пізніше й у Тараса Шевченка», зазначає відомий дослідник Сефер Региллим (Псалтир) [Олександр Трухненко 2009: 41].

Ліричний герой нічого для себе не просить. Його благальна молитва – прояв високого альтруїзму, бажання добра і щастя іншому. До речі, студенти, сучасна інтелектуальна молодь, прекрасно знають, що означає слово егоїзм, його етимологію і тлумачення, а от альтруїзм – не знають, ніхто, ніде. Й лише шляхом аналогії з лексемою альтернатива вдається пояснити. Хоча й альтернативу, на жаль, вживають у такому поєднанні «нема (або є) – друга альтернатива, що елементарно неграмотно.

Псалми Давидові притягали Шевченка, його переспіви увиразнюють сакральні замилювання поета, ідеали абсолютного добра, які він убачав у постатях Діви Марії і її Сина. Важко сказати, що Шевченко перекладав псалми, він їх переспівував, і відгомін цих переспівів можна почути в його творах молитовного спрямування. Перший Псалом Давида під рукою Шевченка – це суцільне зіткнення добра зі злом, відштовхування від зла в ім'я утвердження добра. А добро – це Господь і праведні люди.

Героїня твору «N.N.» стоїть перед можливим зіткненням зла з добром, це дає поштовх зверненню до Вседержителя, а у переспіві першого псалму відбивається категоричністю твердження: «Діла добрих обновляться, / Діла злих загинуть».

Т.Біленко, розглядаючи 137-й (в інших виданнях – 136) Псалом у переспіві Шевченка, стверджує, що він «сповнений надії на відплату, на кару загарбникам», убачає мотиви, зумовлені «українськими реаліями» [Біленко 2007, 1: 24]. Це справедливо: майже в кожному Псаломі є відгомін українських реалій, перенесення подій далекої історії єврейського народу на рідну землю. Правда, О.Труханенко вважає, 137 «Псалом, ймовірно, виник скоро після повернення євреїв із вавилонського полону. З часом це вже не міг бути Давидів текст, але його створено в душі співів царя. Над елегантними мотивами суму тут панує віра у нещадну справедливість Бога» [Трухненко 2009: 123].

Духовним центром поезії «N.N.» є утаємничений верс: «Якби-то й ти, дністровий цвіте...» Чи могла б ця дівчина (дочка

священика з Поділля Крутицького) – дністровва квітка повторити шлях Пречистої? Поет лякається цієї думки. Сталося б те, що описав Достоевський в легенді про Великого Інквізитора («Брати Карамазови»). Це лякаюче питання: Чи буде страшний суд? І чи могло б повторитися народження сина Божого вдруге? Ота лілея, N.N., до якої звертається поет, чи могла б?» О, ні! Розіпнуть / Така, як ти, колись лілея / На Йордані процвіла / І воплотила, пронесла / Святеє слово над землею. / Якби-то й ти, дністровий цвіте... / Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть. В Сибір в кайданах поведуть – / І ти, мій цвіте неукритий... / Не вимовлю...

Синтаксичні фігури тут дуже промовисті – тричі вживаний синтаксичний знак трикрапки як заклик до реципієнта продовжити поетичну думку, заклик до уяви читача. Тріада з дієслів (дуже характерний прояв стилю як нахил до троїстості: процвіла, воплотила, пронесла. Трифрагментна будова версу: Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть).

Шевченко любив поезію Ф.Тютчева, близька його серцю була віра про відвідини Христом грішних людей на землі [4, 116]. У щоденнику записав: «Во 2 номере «Русской Беседы» я с наслаждением прочитал трехкуплетное стихотворение Ф.Тютчева»: «Эти бедные селенья, / Эта скудная природа – / Край, родной долготерпенья, / Край ты русского народа! / Не поймет и не заметит / Гордый взор иноплеменный, / Что сквозит и тайно светит / В наготе твоей смиренной. / Удрученный нашей крестной, / Всю тебя, земля родная, / В рабском виде царь небесный / Исходил, благословляя».

Шевченкові мабуть імпонувало, що Христос з'явився невпізнаним, у рабському виді, як в народі ходив. В Легенді про Великого Інквізитора Достоевського Христа упізнали, це було ніби друге пришестя, а офіційна церква була невдоволена, бо губила владу. Могли б і стратити, щось їх утримало. Але Інквізитор попередив, щоб Син Божий більше на землі не з'являвся.

Молитовність як одна з констант творчої індивідуальності Шевченка, яка виявляє себе і окремими образами, і відповідними мотивами, і домінантами, натяками у формі метафор, символів й інших тропів, а часом цілою низкою сакральних образів або відповідною топікалізацією усього твору, знаходить яскраве втілення і в переспівах Давидових псалмів, наприклад, Псалом 43-

й. Це молитва не від одного Давида, це – благання страждальників, які несуть наругу з боку переможці. Відбулась, очевидно щось жахливе, якась велика поразка. Ізраїльський народ потрапив у полон. Тут нема докорів, звинувачень – Боже борони! – лише гіркий подив: Чому так сталося? Чому Бог відвернувся від свого народу, який завжди був вірним своєму Покровителю. З них сміються знущаються, «Покинув нас, яко в притчу нерозумним людям».

Остання третина тексту – суцільна молитва з елементами деякого докору (за яким – українські реалії): «Поможи нам, ізбави нас / Вражої / наруги. / Поборов ти першу силу, / Побори ж і другу, / Ще лютішу!.. Встань же, Боже, / Вскую будеш спати, / Од сліз наших одвертатись, / Скорби забувати! / Смирилася душа наша, / Жить тяжко в оковах! / Встань же, Боже, поможи нам / Встать на ката знову». Власне молитовний тон поступається перед бажанням сказати правду, збудити сплячого Бога і – головне не така йому самому щось робити, а дати сил, допомогти народові «встать на ката знову». В окресі молитовності поета домінують не так подячні мотиви, як заохочення Всевишнього до діяльності на користь народу або хоча б сприяти у боротьбі, надихати людей на спротив поневолювачам.

Сакральність поезії «N.N.» виявляє себе в інших тональностях і мотивах. Актуальність і потенційність як тексту в цілому, так і парадигми усіх проявів молитовності і божественності стають яскравим доказом їхньої рушійної сили і у розгортанні сюжету, його архітектоніки та композиції й у висвітленні світоглядних засад поета.

Спроба іманентної інтерпретації окремого твору виявилась досить продуктивною, тому що дає змогу дослідникові бути незалежним від попередньо обраної теми, діяти розкуто, розглядати окремий твір щораз з інших теоретичних засад. Правда, чистота такого експерименту як іманентного підходу не витримується вповні. Дослідник не має сил забути, чий твір він інтерпретує, це штовхає його на деякі зіставлення, використання хоч у якійсь мірі біографічних обставин, функціонування творчості митця на світових обширах.

Література:

Аверинцев 2001: Аверинцев Сергей. Стихи духовные. – К.: Дух: Літера. – 2001. – С.6.; *Біленко 2007*: Біленко Т. Сакральне слово в культурі. Парадигма Sacrum & Profanum у літературі та культурі. Зб. Наукових праць. Вип. I. – Дрогобич: Посвіт, 2007. – С. 24.; *Труханенко 2009*: Труханенко А. Отдели примеси от серебра. (Книга притч Соломона, гл. XXУ, стих. 4). – Львів: Видавництво «Сполом», 2009. – С. 41.; Шевченко 1964: Шевченко Т. Дневник (с 12 июня 1857 по 13 июля 1858 года). Повне збір. творів: У десяти томах. – Т. 5. Запис 26 жовтня 1857 р. – К.: АН УРСР. – С. 116.; *Шевченко 1965*: Шевченко Т. Кобзар. – К.: Дніпро, 1965. – 277.

Дмитро Курчій, доц. (Івано-Франківськ)

Напередодні 200-літнього ювілею Тараса Шевченка

Є особистості, що увібрали в себе душу народу, стали часткою його життя. Такою особистістю для українців став Тарас Шевченко. І не дивно, бо його творчість викликає в людей почуття гордості й захоплення своєю красою, силою слова та народною мудрістю. Творчість великого Кобзаря нікого не може залишити байдужим. Тому слова відомого письменника та критика Євгена Сверстюка про те, що «кожне покоління шукатиме живих джерел слідами Шевченковими» є дійсно правдивим. І взагалі: увесь світ знає Україну по творах Шевченка, бо вони неповторні, сильні й, не дивлячись на свій вік, – актуальні.

23 серпня 2013 року в актовій залі головного корпусу Національного університету «Львівська політехніка» відбулося урочисте відкриття IV Міжнародного конгресу «Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...Землякам моїм в Україні і не в Україні...». Він присвячений наступному ювілею – 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка – і організований Львівською політехнікою та Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою.

Основними заходами у рамках Конгресу стали дві конференції: IV Міжнародна науково-практична конференція «Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: «землякам моїм в Україні і не в Україні» та